
SEHEMU YA TATU:

MKUKUTA KUNDI LA III

UTAWALA BORA NA UWAJIBIKAJI

UTAWALA BORA NA UWAJIBIKAJI

Kwa maana pana zaidi, utawala huhusiana na taratibu za uendeshaji wa masuala ya umma katika kusimamia rasilimali, kutoa huduma muhimu, na kulinda haki na ustawi wa Watanzania wote.

Matokeo mengi ya utafiti wa Maoni ya Watu yanatoa takwimu zenye manufaa kuhusu hatua zinazopigwa katika kufikia malengo ya MKUKUTA ya kuleta utawala bora na kuongeza uwajibikaji, ikiwa ni pamoja na ushiriki wa wananchi katika masuala ya umma, maoni kuhusu juhudi za kuongeza uwajibikaji wa viongozi wa serikali, kupata taarifa kutoka kwa watendaji wa serikali na katika vyombo vya habari, ufahamu na maoni ya wananchi kuhusu siasa na sera, maoni kuhusu suala la rushwa, na imani walizo nazo wananchi kuhusu uaminifu, ushirikiano na usalama katika jamii ya Watanzania.

13.1 Ushiriki wa Wananchi katika Masuala ya Umma

Ushiriki wa wananchi katika masuala ya umma ulipimwa kwa kutumia vigezo viwili: ushiriki katika masuala ya kidini na kijamii, na uanachama katika asasi mbalimbali. Karibu watu wote wazima waliosailiwa walionyesha kuvutiwa na masuala ya dini, 93%, na 66% walionyesha kuvutiwa na masuala ya siasa na vilevile kujisomea na michezo, 60%.

Washiriki waliulizwa iwapo ni wanachama au walipata kuwa wanachama wa asasi mbalimbali rasmi na zisizo rasmi (Jedwali 13.1). Nusu ya wananchi waliosailiwa walisema kuwa walikuwa au walipata kuwa wanachama wa vyama vya siasa. Kuwepo kwa idadi kubwa ya wanachama wa vyama vya siasa kunaonyesha jinsi watu wanavyovutiwa mno na mambo ya siasa kama ilivyoelezwa hapo juu. Karibu moja ya tano ya watu waliosailiwa, 19%, walisema kuwa walikuwa wanachama wa vyama vya kuzikana au walikuwa walenzi wa jadi, *sungusungu*. Takriban moja ya kumi, 13%, walidai kuwa au kupata kuwa wanakwawa au washiriki wa vikundi vya dansi au vya kitamaduni, au wanachama wa vikundi visivyo rasmi vya michezo ya upatu.

Chini ya 10% walipata kuwa wajumbe wa kamati ya shule au ya usimamizi wa maji, asasi ya kijamii, chama cha ushirika, chama cha wakulima au kikundi cha kujiendeleza kiuchumi, au walipata kufanya kazi kama wenyeviti wa vijiji, madiwani au wajumbe wa baraza la kata au wilaya. Ukiacha uanachama wa vikundi visivyo rasmi vya michezo ya upatu au vyama vya kukopeshana, washiriki wa vijijini walielekea zaidi kuwa wanachama wa vyama mbalimbali kuliko wenzao wa mijini.

Jedwali 13.1 Uanachama katika Vyama vya Eneo Husika

Uanachama katika Vyama (zamani na / au sasa)	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Chama cha siasa	44	57	50	49
Chama cha kuzikana	17	22	19	19
Mlinzi wa jadi (<i>sungusungu</i>)	12	20	21	18
Kikundi kisicho rasmi cha upatu	15	15	11	13
Kikundi cha kwaya, dansi au kitamaduni	11	15	14	13
Kamati ya shule ya msingi	5	9	10	9
Asasi ya kijamii	7	10	7	8
Chama cha ushirika / wakulima / kikundi cha kujiendeleza kiuchumi	2	4	7	5
Kamati ya Usimamizi wa Maji	2	5	6	5
Mwenyekiti wa kijiji, diwani / mjumbe wa baraza la kata / wilaya	2	3	5	4

Katika muktadha wa ushiriki, washiriki waliulizwa iwapo waliwahi kushiriki katika shughuli mbalimbali za kiraia kama zilivyoorodheshwa katika Jedwali 13.2. Kwa ujumla, kiwango cha ushiriki wa wananchi katika masuala ya umma kiko chini. Zaidi kidogo tu ya thuluthi moja, 22% ya washiriki wa vijijini ndio waliosema kuwa wamepata kushiriki katika zoezi la kubuni mipango ya maendeleo katika maeneo yao, na takriban 16% walipata kufanya kazi kwenye miradi ya umma, hususan ujenzi na ukarabati wa barabara. Washiriki wachache zaidi wa mijini ndio walioripoti kuwa wamepata kushiriki katika shughuli za kiraia za aina hiyo.

Jedwali 13.2 Aina za Ushiriki katika Masuala ya Umma				
Aina ya Ushiriki katika Masuala ya Umma	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Kushiriki katika kubuni mpango wa maendeleo wa kijiji / kata	7	18	22	18
Kufanya kazi katika mradi wa umma	6	13	16	13
Kuhudhuria mafunzo ya elimu ya uraia	10	11	12	11
Kuhudhuria mkutano mkuu wa baraza la eneo ninaloishi	9	10	9	9

Washiriki waliulizwa pia iwapo katika kipindi cha mwaka mmoja uliopita waliomba kupatiwa taarifa zozote zinazohusiana na huduma zinazotolewa na serikali katika ngazi ya wilaya, kata, kijiji au mtaa na iwapo kwa kufanya hivyo walipatiwa taarifa zozote. Washiriki walio wengi hawakuomba kupatiwa taarifa kutoka kwa viongozi wa umma katika ngazi hizi. Jedwali 13.3 pia linaonyesha kuwa wakazi wa vijijini wanaelekea zaidi kuomba kupatiwa taarifa, ambapo 20% ya wananchi waliosailiwa waliomba kupatiwa taarifa katika ngazi ya kijiji / mtaa. 14% ya wananchi wa vijijini waliosailiwa walipewa taarifa walizozomba, wakati 6% waliomba kupewa taarifa, lakini hawakupewa.

Jedwali 13.3 Maombi ya Kupewa Taarifa za Umma									
Taarifa Ziliombwa Kutoka:	Dar es Salaam %		Miji Mingine %		Maeneo ya Vijijini %		Kote %		
	Ndiyo	Hapana	Ndiyo	Hapana	Ndiyo	Hapana	Ndiyo	Hapana	Jumla ya Ndio
Wilaya	4	3	4	4	4	3	4	3	7
Kata	8	6	8	6	8	5	8	5	13
Kijiji / Mtaa	6	4	8	5	14	6	10	5	15

Ufunguo: 'Ndiyo' = Taarifa zilizoombwa na kutolewa. 'Hapana' = Taarifa zilizoombwa lakini hazikutolewa.

Wananchi waliosailiwa waliulizwa maswali kadhaa kuhusu ushiriki wao katika kufanya maamuzi kwenye maeneo wanayoishi, jambo linalohimizwa na serikali katika sera yake rasmi. Jedwali 13.4 linaonyesha hisia walizo nazo wananchi kuhusu kushiriki katika masuala yahasuyo sera na maendeleo. Katika maeneo yote ambako utafiti ulifanywa, idadi kubwa kidogo ya wananchi waliosailiwa walikuwa na maoni kwamba wananchi wanaoeleza maoni yao mbele za watu huleta mabadiliko na 39% walikuwa na maoni kuwa viongozi wa serikali hawasilizi yale wanayoyasema wananchi.

Jedwali 13.4 Maoni Iwapo Ushirikishwaji wa Watu Huleta Mabadiliko				
Maoni kuhusu Iwapo Kuna Manufaa kwa Wananchi Kuhudhuria Mikutano Inayojadili Masuala ya Maendeleo ya Maeneo Yao	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
A. Watu kama mimi huleta mabadiliko kwa kueleza maoni yetu mbele za watu kuhusu mambo yanayotuathiri katika maeneo yetu	52	54	53	53
B. Hata kama mtu kama mimi akieleza maoni yake kwa masuala kama hayo, viongozi wa serikali hawasilizi yale tunayoyasema	39	38	39	39
Sijui / Hakuna jibu lililotolewa	9	8	9	9

Angalizo: Wananchi waliosailiwa waliombwa kuchagua kati ya A au B.

Swali linalohusiana na hilo liliulizwa ili kudadisi hisia za washiriki kuhusu kiwango ambacho wananchi hawana budi kushirikishwa katika masuala ya umma (Jedwali 13.5). Wengi wa wananchi waliosailiwa,

65%, walisema kuwa watu wa kawaida hawana budi kushirikishwa zaidi katika kufanya maamuzi yanayohusu masuala ya msingi ya uchumi na maendeleo ya jamii yanayoathiri maisha yao. Wakati huohuo, zaidi kidogo ya robo, 27%, walikuwa na maoni kuwa licha ya kuwashirikisha wananchi, serikali ndiyo yenye jukumu la kutoa huduma nzuri kwa wananchi na kwamba wananchi wa kawaida hawana uwezo mkubwa wa kuifanya serikali iboreshe utendaji kazi wake.

Jedwali 13.5 Maoni kuhusu Iwapo Wananchi Hawana Budi Kushirikishwa Zaidi katika Kufanya Maamuzi kwenye Masuala ya Umma

Maoni kuhusu Iwapo Wananchi Hawana Budi Kushiriki katika Masuala ya Umma	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
A. Wananchi wa kawaida hawana budi kushirikishwa zaidi katika kufanya maamuzi yahasuyo masuala ya msingi ya uchumi na maendeleo ya jamii yanayoathiri maisha yao	65	64	66	65
B. Ni wajibu wa serikali kuwapa wananchi huduma nzuri: wananchi wa kawaida hawana uwezo mkubwa wa kuifanya serikali iboreshe utendaji kazi wake	27	30	27	27
Sijui / Hakuna jibu lililotolewa	9	7	7	8

Hivyo basi, katika maeneo yote kulikofanywa utafiti huu, Watanzania wenye umri wa utu uzima walielekea zaidi kuunga mkono msukumo wa wananchi kuliko kuwaacha tu viongozi 'kuendelea na kazi zao'. Watanzania walio wengi wanaona kuwa ushiriki wa wananchi katika kufanya maamuzi ni wajibu wao wa kiraia, lakini wana mashaka kama kweli viongozi wa serikali wanayo nia ya kuwasikiliza.

13.2 Habari na Mawasiliano

Kama ilivyokwisha kuonyeshwa hapo juu, Watanzania wengi wenye umri wa utu uzima wanapendelea masuala ya siasa na ya umma, huku wengi wao wakiamini kuwa sauti ya watu huleta mabadiliko katika utendaji kazi wa serikali na katika utoaji huduma, na hata walio wengi zaidi wanaona kuwa wananchi wa kawaida hawana budi kushirikishwa katika kusimamia utendaji kazi wa watendaji wa serikali. Uchunguzi wa kina kuhusu namna watu wazima wanavyopata habari ili waweze kushiriki kikamilifu umeonyeshwa katika sehemu hii.

Watu wazima waliokuwa katika sampuli ya utafiti huu waliulizwa kuhusu vyanzo vyao vikuu vya kupatia habari zinazohusu masuala ya umma (Jedwali 13.6). Matangazo ya redio yalikuwa chanzo muhimu zaidi cha habari nchini kote kwa 60%, tena umuhimu wake ukiwa juu kidogo katika maeneo ya mijini kuliko ya vijijini. Magazeti na televisheni ni vyanzo muhimu mno vya habari jijini Dar es Salaam kuliko sehemu nyingine za nchi. 'Habari za kuambiwa' ni chanzo muhimu cha habari kwa 21% ya Watanzania waishio mijini na vijijini. Kwa ujumla, wananchi wa Dar es Salaam hupata habari kwa kiwango kikubwa mno kuliko wananchi wengine.

Jedwali 13.6 Vyanzo vya Habari kwa Maeneo Mbalimbali

Chanzo Muhimu cha Habari za Siasa, Michezo na Masuala ya Kimataifa	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Redio	67	63	56	60
Habari za kuambiwa	19	22	22	21
Magazeti	44	24	7	20
Televisheni	43	20	5	18
Mikutano ya wananchi	7	13	15	12
Kanisa / msikiti	8	11	5	7
Asasi za kijamii / zisizo za kiserikali	3	3	2	2

Watu wazima waliulizwa pia kuwa ni kwa kiasi gani hupata habari kutoka kwenye vyombo vikuu vya habari. Jedwali 13.7 linaonyesha kuwa Watanzania wengi wenye umri wa utu uzima husikiliza redio mara kwa mara. Jijini Dar es Salaam ambako magazeti na televisheni hupatikana kwa urahisi zaidi kuliko sehemu nyingine, 43% ya watu waliosailiwa walisema pia kuwa huangalia televisheni mara kwa mara na

44% walisema husoma magazeti mara kwa mara. Kuongezeka kwa umuhimu wa simu za mkononi kama njia ya mawasiliano na chanzo cha habari unajidhihirisha, ambapo 35% ya watu wazima waliosailiwa walimiliki simu za mkononi: kati yao 65% kwa Dar es Salaam na 16% kwa maeneo ya vijijini.

Jedwali 13.7 Kupata Habari Mara kwa Mara

Kupata Habari Mara kwa Mara kutoka Vyombo vya Habari	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Kusikiliza redio	61	58	52	56
Kuangalia televisheni	40	17	5	17
Kusoma gazeti	36	21	6	17

Majibu haya ya watu wazima yanamaanisha kuwa kuna habari muhimu za kuupasha umma. Utafiti uliofanywa kwa watoto wa shule ya msingi ulibainisha kipengele kingine muhimu katika upashanaji habari - nacho ni cha kusikiliza. Kwa kutumia utafiti uliofanywa kwa watoto wadogo wa shule ya msingi, ni dhahiri kwamba 'mfumo' wa kusikiliza maoni ya watoto ni duni. Fikra kuu walizo nazo walimu katika utoaji elimu ni zile zinazojali zaidi upande wa mwalimu, si upande wa mwanafunzi - kazi yao ni kueleza tu kwa ufasaha ili jambo fulani lieleweke kwa wanafunzi badala ya kuchokoza fikra za ndani za wanafunzi na kuwawezesha kujifunza kwa uhuru zaidi katika kuuielewa ulimwengu wanaoishi.

Shule moja tu ya msingi kati ya shule kumi zilizo kwenye sampuli ya utafiti ndiyo iliyokuwa na baraza hai la shule. Katika shule chache sana ambazo wanafunzi walipata fursa ya kuwakilishwa katika kamati za shule, picha waliyoipata wanafunzi ni kwamba hawasilizwi kwa makini. Katika shule ambazo hawawakilishwi moja kwa moja, wanafunzi walionyesha kutofahamu vikao vilifanyika lini na nini kilichojadiliwa.

13.3 Ufahamu na Maoni kuhusu Sera

Maoni kuhusu masuala teule ya sera yalitafutwa ili kuchunguza kiwango cha ufahamu wa wananchi kuhusu mjadala ya siku za karibuni inayohusu sera na iwapo hufuatilia mambo haya.

Ufahamu wa Wananchi kuhusu MKUKUTA

Kitaifa, karibu watu wawili tu kati ya watano waliosailiwa, 38%, ndiyo waliosema kuwa wamewahi kusikia habari za MKUKUTA, na kwa vijijini, 34% ndiyo waliosema hivyo. Wengi wa wale waliosema kuwa wamewahi kusikia habari za MKUKUTA walidhani kuwa mkakati huo ulikuwa ukishughulika na suala pekee la kutengeneza ajira na kukuza uchumi, na pungufu ya 10% waliweza kubainisha makundi matatu ya MKUKUTA katika swali walilotakiwa kuchagua jibu sahihi kutoka katika orodha iliyokuwa na majibu mengi.

Jedwali 13.8 Ufahamu wa Wananchi kuhusu MKUKUTA

Je, umepata kusikia habari za MKUKUTA?	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Ndiyo	40	44	34	38
Hapana	60	56	66	62

Kabla ya kukaribisha maoni ya wananchi kuhusu masuala mahususi yahasuyo sera, hojaji iliuliza iwapo walikuwa na maoni yoyote kuhusu sera na utendaji kazi wa serikali. Zaidi ya theluthi mbili walisema walikuwa nayo, na karibu 34% (theluthi moja) walitoa majibu yenye mtazamo hasi, wengi wao wakiwa wanawake kuliko wanaume.

Mada Muhimu kwa Sasa

Washiriki waliulizwa maswali kuhusu mada mbalimbali kama iwapo makampuni ya uchimbaji madini yalikuwa yakilipa kodi ya kutosha au hapana, jambo lililosababisha tatizo kubwa la ukosefu wa umeme mwaka 2006, faida na hasara za kuwahamisha *wamachinga* (wafanyabiashara wa mitaani) kutoka

maeneo ya katikati ya miji na kuhusu misaada kutoka nchi za nje. Karibu nusu ya watu wazima waliosailiwa hawakuwa na maoni yoyote kuhusu mada hizi. Kwa wale waliotoa maoni yao, karibu wote (96%) waliamini kuwa makampuni ya uchimbaji madini hayana budi kulipa kodi kubwa zaidi. Kulikuwa na maoni yanayotofautiana kuhusu suala la *wamachinga* - 58% waliunga mkono hatua hiyo, wakati 34% waliikosoa hatua hiyo ya serikali. Karibu robo tatu (74%) wanaamini kuwa tatizo kubwa la umeme lilisababishwa na ukame. Watu wanne kati ya watano waliosailiwa, 81%, wanaamini kuwa 'misaada ya kigeni hunufaisha zaidi viongozi wa serikali,' na karibu theluthi mbili, 64%, ya watu waliotoa maoni yao wanakubaliana mno na wazo hilo.

13.4 Maoni kuhusu Viongozi wa Serikali na Vyama vya Siasa

Utendaji wa Viongozi wa Serikali

Maswali kadhaa yaliulizwa pia ili kutathmini maoni waliyo nayo wananchi kuhusu utendaji wa viongozi wa serikali na wa vyama vya siasa kwa miaka kadhaa iliyopita. Wengi wa watu wazima waliosailiwa walitoa maoni yaliyoonyesha kufurahishwa na utendaji kazi wa viongozi wengi wa ngazi za juu za serikali na wabunge. Zaidi ya 40% ya wananchi waliosailiwa waliona pia kuimarika kwa utendaji wa viongozi wa serikali za mitaa, madiwani, viongozi wa serikali za vijiji na askari polisi.

Mfumo wa Vyama Vingi vya Siasa

Hatimaye, utafiti huu uliulizwa wananchi kuwa wanauonaje mfumo wa siasa za ushindani ulioanzishwa mwaka 1992. Idadi ya wananchi waliotoa maoni yao imegawanyika karibu sawa kati ya wale wanaopendelea mfumo wa chama kimoja cha siasa na wale wanaopendelea mfumo wa vyama vingi.

Jedwali 13.9 Maoni ya Watu kuhusu Kuwa na Mfumo wa Chama Kimoja au Vyama Vingi vya Siasa

Maoni kuhusu Mfumo wa Siasa	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Ninayo furaha Tanzania kufuata mfumo wa vyama vingi	46	47	44	45
Heri Tanzania ingeendelea na mfumo wa chama kimoja	37	40	42	41
Mfumo wa chama kimoja / vyama vingi hauna tofauti yoyote ya maana	8	7	6	7
Hakuna maoni yaliyotolewa / Hawajafikia uamuzi	9	7	7	7

13.5 Uwajibikaji

Utafiti huu ulichunguza pia ili kujua kama Watanzania waliona kuwa kuna mabadiliko katika juhudi za kuwafanya viongozi wa serikali kuwajibika zaidi. Kwa kuanzia, watu wazima waliombwa kutafakari iwapo kulikuwa na jambo lolote lililofanywa katika kipindi cha miaka mitatu iliyopita likiwahusisha viongozi wa serikali kuu au serikali za mitaa ambalo kwao liliashiria kuwa utoaji wa huduma na uwajibikaji wa viongozi wa serikali ulikuwa unaimarika. Karibu 34% ya wananchi waliosailiwa walikiri kuwepo kwa hali hiyo, huku kukiwa na tofauti ndogo tu kati ya wananchi wa mijini na wale wa vijijini. Katika kudadisi zaidi, lilifuata swali lililowataka wananchi kueleza kinagaubaga kuhusu mabadiliko hayo waliyoyasema.

Kwa kiwango kikubwa, mabadiliko yaliyotajwa na wananchi walio wengi, 56%, yalikuwa katika elimu - kuboreshwa kwa shule, nyumba za walimu, na vyumba vya madarasa.

Maswali yaliulizwa kuhusu uwajibikaji wa viongozi. Karibu 32% ya washiriki walisema kulikuwa na mifano ya viongozi kutuhumiwa kwa kufuja fedha za umma na viongozi kufukuzwa kazi kwa rushwa na uzembe kazini. Washiriki wengine 24% walitaja mifano ya uboreshaji wa hali ya barabara kutokana na malalamiko ya wananchi.

Jedwali 13.10 Ushahidi wa Uwajibikaji

Ushahidi wa Uwajibikaji	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Wananchi waliwatuhumu viongozi kwa kufuja rasilimali zilizokusudiwa kwa shughuli za maendeleo au huduma za jamii	30	35	33	32
Kiongozi wa serikali alifukuzwa kwa rushwa au uzembe kazini	32	34	31	32
Malalamiko kuhusu hali ya ubovu wa barabara yalisababisha ukarabati wa haraka	25	28	22	24
Mchanganuo wa matumizi ya fedha za umma uliotolewa na viongozi wa serikali ulikosolewa katika mkutano wa hadhara	19	27	30	26
Mwananchi mmojawapo alizungumzia kwenye mkutano wa hadhara taarifa zilizobandikwa katika ofisi ya serikali au kituo cha huduma kilichopo katika eneo husika	11	12	13	12

Utafiti huu uliwauliza pia watu wazima maswali kadhaa kuhusu mabadiliko waliyoyaona siku za karibuni katika uwajibikaji wa viongozi wa umma na njia zilizotumiwa ili kuongeza uwajibikaji. Katika tathmini yao, washiriki walikiri kuwepo kwa hali ya mabadiliko katika siku za karibuni, hususan kuhusu mwikitiko wa serikali kwenye masuala ya amani, utulivu na usalama na ubora wa huduma zinazotolewa kwa umma, huku wengi zaidi wakitaja kuongezeka badala ya kupungua kwa ubora katika maeneo hayo. Wakati huohuo, 44% ya watu wazima hawakutoa maoni yoyote kuhusu maswali haya.

Jedwali 13.11 Mwelekeo wa Uwajibikaji

Mwelekeo wa Uwajibikaji	Dar es Salaam %		Miji Mingine %		Maeneo ya Vijijini %		Kote %	
	▲	▼	▲	▼	▲	▼	▲	▼
Amani, utulivu na usalama kwa umma	53	4	57	4	54	5	55	4
Uboza wa huduma za msingi	46	4	48	9	42	12	44	9
Serikali kuheshimu sheria zilizopo	36	6	43	5	41	6	40	6
Kusimamia uchumi ipasavyo	32	5	40	6	37	8	36	7
Uvumilivu wa serikali inapokosolewa	37	7	39	11	34	10	35	9
Magazeti kuchunguza masuala ya rushwa	35	6	31	10	20	11	25	9
Kuwajibishwa kwa viongozi waandamizi wa kisiasa na kiserikali	33	6	36	8	30	8	32	8
Utendaji wa Taasisi ya Kuzuia [na Kupambana na] Rushwa	32	7	35	9	30	9	31	8
Mchango wa vyama vya upinzani bungeni	31	10	27	18	24	19	27	16
Haki / usawa katika ulipaji kodi	16	6	18	10	18	10	17	8

Ufunguo: ▲ = Kuongezeka kwa uwajibikaji ▼ = Kupungua kwa uwajibikaji

13.6 Rushwa

Mara nyingi rushwa huchukuliwa kuwa kikwazo kikubwa katika kuleta utawala bora. Mtazamo kwamba rushwa imeenea miongoni mwa viongozi hushusha imani ya wananchi kwa vyombo vya serikali na watoa huduma. Kipengele hiki kinaangalia maoni waliyo nayo Watanzania kuhusu namna rushwa ilivyoenea kote katika jamii.

Kuenea kwa Rushwa

Karibu 40% ya watu wazima waliosailiwa hawakuwa na maoni yoyote kuhusu kiwango cha rushwa kilichopo katika jamii. Kwa wale waliotoa maoni yao, idadi iliyo karibu sawa na hiyo wanaona kuwa rushwa ndogondogo ni jambo la 'kawaida sana' au ni la 'kawaida kabisa' - hayo yalisemwa na 44% ya watu wazima waliotoa maoni yao, sawa na 24% ya watu wazima waliokuwa katika sampuli ya utafiti huu. Rushwa kubwakubwa ilichukuliwa kuwa ya 'kawaida sana' au ya 'kawaida kabisa' na karibu 41% ya wale

waliotoa maoni yao, sawa na 25% ya watu wazima wote waliosailiwa katika utafiti. Matokeo sawa na hayo yameripotiwa kuhusu rushwa ya kisiasa, ambapo 40% ya wale waliotoa maoni yao walibainisha kuwepo kwa hali hiyo, hao wakiwa sawa na 26% ya watu wazima wote waliosailiwa katika utafiti. Watu wenye hali nzuri kimaisha, wakazi wa mijini kwa kiasi fulani wanaelekea zaidi kuona rushwa kama jambo la kawaida kuliko watu maskini na wakazi wa vijijini.

Jedwali 13.12 Maoni kuhusu Kuenea kwa Rushwa				
Rushwa ni Jambo la Kawaida Sana na/au ni la Kawaida Kabisa	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Rushwa ndogondogo				
- Wale waliotoa maoni, 60% ya waliosailiwa	46	46	41	44
- Idadi yao kwa washiriki wote	22	29	24	24
Rushwa kubwakubwa				
- Wale waliotoa maoni, 60% ya waliosailiwa	43	44	38	41
- Idadi yao kwa washiriki wote	24	30	24	25
Rushwa ya kisiasa				
- Wale waliotoa maoni, 60% ya waliosailiwa	40	40	39	40
- Idadi yao kwa washiriki wote	23	27	26	26

Washiriki waliulizwa zaidi kuhusu kiwango ambacho wanaona kuwa rushwa huathiri maisha yao na ya familia zao, biashara na siasa nchini Tanzania. Karibu 45% ya watu waliosailiwa waliona kuwa rushwa ilikuwa ikiathiri maisha yao, 42% maisha ya biashara, na 39% maisha ya kisiasa. Watu wachache tu, 8%, ndiyo walioamini kuwa rushwa haiathiri nyanja hizi tatu za maisha. Kwa mara nyingine tena, idadi kubwa ya watu waliosailiwa hawakutoa maoni yoyote katika maeneo haya matatu (idadi yao ikiwa kati ya 38% na 43%).

Maoni ya watu yalikusanywa pia kuhusu kiwango cha rushwa kilichopo katika sekta mbalimbali za utoaji huduma (Jedwali 13.13). Jeshi la Polisi na mfumo wa mahakama zinaonekana machoni mwa wananchi kama taasisi zilizokubuhu mno kwa rushwa, huku zaidi ya 40% wakiripoti kuwa taasisi hizi zimeathiriwa 'sana' kwa rushwa. Kwa ujumla, wakazi wa mijini wanaona kuwepo kwa hali mbaya zaidi ya rushwa katika sekta za umma kuliko wale wa vijijini, ingawa kwa ujumla tofauti hizo za maoni siyo kubwa sana.

Jedwali 13.13 Maoni kuhusu Kiwango cha Rushwa katika Sekta Mbalimbali				
Sekta Zinazoonekana Kuathiriwa 'Sana' kwa Rushwa	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Jeshi la Polisi	48	51	44	46
Mfumo wa mahakama	43	50	42	44
Huduma za afya	32	40	31	33
Usajili na vibali	26	30	21	24
Sekta ya elimu	21	26	19	21
Kodi ya mapato	21	24	17	19
Matumizi ya nyumbani	19	20	13	16

Utoaji Rushwa

Washiriki waliulizwa iwapo wao wenyewe au mtu mwingine katika kaya alienda kutafuta huduma mbalimbali katika kipindi cha mwaka mmoja kabla ya kufanywa kwa utafiti huu, na iwapo rushwa ilitolewa. Katika Jedwali 13.14, safu 'C' inawakilisha uwiano wa kaya zilizofanya safari za kukutana na watu mbalimbali wanaotoa huduma, na safu 'B' ni uwiano wa idadi ya safari za kukutana na watoa huduma ambazo rushwa ilitolewa.

Jedwali 13.14 Kukutana na Watoa Huduma na Utoaji wa Rushwa

Mtoa Huduma	Dar es Salaam %		Miji Mingine %		Maeneo ya Vijijini %	
	C	B	C	B	C	B
Jeshi la Polisi	20	55	9	33	9	33
Mfumo wa mahakama	14	43	9	22	9	22
Usajili na vibali	14	29	6	17	6	17
Sekta ya kodi	7	14	4	0	4	0
Sekta ya elimu	27	15	31	10	32	3
Matumizi ya nyumbani	12	17	5	0	5	0
Sekta ya afya	42	24	43	9	43	9

Angalizo: C = ni uwiano wa kaya zinazowatafuta watoa huduma B = ni uwiano wa wanaotoa rushwa

Kwa mara nyingine, taasisi za utoaji huduma zilizotajwa ambazo kulikuwa na matukio mengi zaidi ya utoaji rushwa ni polisi na mfumo wa mahakama. Jijini Dar es Salaam, 55% ya safari za wananchi kutafuta huduma za polisi zilihusisha utoaji rushwa, na 43% kwa mfumo wa mahakama. Karibu 42% ya wananchi waliosailiwa walionyeshwa kuwa wao wenyewe au watu wengine katika kaya walitumia huduma za afya katika kipindi cha mwaka mmoja uliotangulia. Jijini Dar es Salaam, karibu robo ya safari za kuonana na watoa huduma (24%) zilihusisha utoaji rushwa, na kwa wakazi wengine wa mijini na vijijini, 9% walifarifu kuwa walilazimika kutoa rushwa. Kwa wale waliosema kuwa walitoa rushwa, maswali yaliulizwa kuhusu kiwango walichokitoa. Hata hivyo, idadi ya majibu yaliyotolewa ilikuwa ndogo sana, na tofauti ya viwango vya pesa vilivyodaiwa kutolewa ilikuwa kubwa, hivyo kufanya uchambuzi wa majibu haya kuwa mgumu.

Hapa chini kuna mifano ya maoni ya baadhi ya watu waliyoyatoa kwenye majadiliano ya vikundi maalumu yanayoonyesha kwamba watu hutoa rushwa ili kukwepa kushikiliwa na polisi, kwamba kutoa taarifa za rushwa kunachukuliwa kuwa jambo la hatari na lisilozaa matunda yoyote, na kwamba haki za watu huuzwa na kununuliwa katika mfumo wa mahakama.

SANDUKU 8: RUSHWA

"Kama mtu una malalamikio ya rushwa huwa unanyamaza tu. PCB (yaani Taasisi ya Kuzuia [na Kupambana na] Rushwa) walikuja na kutuachia vipeperushi. Wezi tunaowakamata huwa tunawapeleka polisi, ila baada ya siku mbili huwa wanarudi vijijini hivyo rushwa ipo wilayani na mijini sehemu nyingine hasa polisi na mahakamani."

- Majadiliano ya Kikundi Maalumu cha Wanaume

"Hakuna jinsi, serikali si ile ile tu? Afadhali unyamaze, maana ukiripoti ni hatari zaidi unawezahata kuuawa."

- Majadiliano ya Kikundi Maalumu cha Wanawake

'Mzee William na kaka yake wote wanafanya kazi ya ulinzi jijini Dar es Salaam. Siku moja usiku mnamo Julai 2007, wezi walivunja na kuingia kwenye jengo lililokuwa linalindwa na kaka yake Mzee William na kuiba mabati kadhaa. Kaka yake Mzee William alikamatwa kwa tuhuma za kuwasaidia wezi kuiba ingawa yeye anasisitiza kuwa alikuwa amelala. Alifunguliwa mashtaka kwa wizi wa mabati na mbao vyenye thamani ya shilingi 700,000/- za Kitanzania na kuwekwa rumande. Yeye anadai kuwa vifaa vilivyoibwa havina thamani hata chembe ya kiasi hicho. Mzee William alitoa shilingi 40,000/- ili kaka yake aachiwe kutoka rumande. Mzee William ambaye hupata ujira wa shilingi 110,000/- kwa mwezi ana wasiwasi kuwa hataweza kupata kiasi cha pesa kinachohitajika ili kaka yake 'asipatikane na hatia' kesi itakaposikilizwa.'

- Uchunguzi wa simulizi za maisha ya watu, Mikocheni, Dar es Salaam

Waliosailiwa waliombwa kutathmini juhudi za serikali ya sasa katika kupambana na rushwa, na matokeo yake yameonyeshwa katika Jedwali 13.15. Karibu 40% ya wananchi waliosailiwa hawakutoa maoni yoyote. Kwa wale waliotoa maoni yao, wengi zaidi walikuwa na maoni kuwa serikali inafanya jambo jema katika kupambana na rushwa ikilinganishwa na wale walioona kuwa hakuna kinachofanyika. Chini ya mtu mmoja kati ya kila watu watano waliosailiwa walikuwa na maoni kuwa juhudi za serikali hazina nguvu.

Jedwali 13.15 Maoni kuhusu Juhudi za Serikali ya Sasa katika Kupambana na Rushwa

Juhudi za Serikali Dhidi ya Rushwa	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Zina nguvu	41	48	45	45
Hazina nguvu	18	17	18	17
Sijui / Hakuna jibu lililotolewa	41	35	38	38

UAMINIFU, USHIRIKIANO NA USALAMA

Utafiti huu ulichunguza mitazamo na hisia za Watanzania kuhusu masuala mbalimbali nyeti katika jamii. Uaminifu ni gundi inayounganisha jamii mbalimbali pamoja: watu wanaoaminiana wana uwezekano mkubwa zaidi wa kushirikiana kuliko watu ambao mara kwa mara hushuku nia za wengine. Watu wenye kuwaamini wale wanaotoa huduma serikalini na kuaminiana wao kwa wao wana uwezekano mkubwa zaidi wa kufanya kazi pamoja katika kufanikisha malengo waliyojiwekea pamoja kuliko watu wasioaminiana. Malengo ya pamoja yanajumuisha utunzaji wa rasilimali za wote na kuwalinda wanajamii walio katika hatari kubwa zaidi ya kudhuriwa na majanga ya asili kama vile ukame na baa la njaa, na masuala yanayoshtua katika jamii kama vile maradhi, ukosefu wa ajira na umaskini wa kupindukia. Malengo ya aina hiyo ni sehemu ya majukumu ya MKUKUTA na sera mbalimbali za kisekta. Kuwalinda watoto wadogo na wazee ni majukumu muhimu sana ambayo hushirikisha familia, jamii, na serikali. Hivyo basi, utafiti huu ulilenga kuchunguza kiwango cha uaminifu kilichoko katika jamii ya kisasa ya Watanzania.

14.1 Uaminifu

Watu wazima waliosailiwa waliulizwa, “Je, kwa ujumla, unaweza kusema kwamba siku hizi watu wengi wanaaminika, au kwamba watu wengi hawaaminiki?” Jedwali 14.1 linaonyesha kuwepo kwa viwango vya chini mno vya uaminifu. Idadi ndogo tu ya watu wazima waliosailiwa (22%) wanaamini kuwa, kwa ujumla, watu wengi ni waaminifu, huku 78% wakiamini kuwa watu wengi si waaminifu. Kiwango cha watu kutoaminiana kiko juu zaidi jijini Dar es Salaam (85%) kuliko vijijini (75%).

Jedwali 14.1 Kiwango cha Uaminifu katika Jamii

Kiwango cha Jumla cha Uaminifu katika Jamii	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Watu wanaaminika	15	25	25	22
Watu hawaaminiki	85	75	75	78

Baada ya swali hili la juujuu, utafiti huu ulidadisi zaidi kwa kuuliza kuhusu kiwango cha kuaminiwa cha baadhi ya makundi mahususi katika jamii (Jedwali 14.2). Katika hali isiyoshangaza, watu waliosailiwa walielekea zaidi kuwaamini watu wa familia zao na ndugu zao wa ukoo kuliko watu wa makundi mengi katika jamii wanayohusiana nayo kwa mbali, lakini hata hapa pia, viwango vikubwa vya kutoaminiana vinaonekana dhahiri. 5% tu ya watu waliosailiwa ndiyo waliowachukulia ‘wageni’ wasio Watanzania’ kuwa watu wenye kuaminika sana na 9%-10% waliwachukulia hivyo hivyo vijana wa kike na wa kiume.

Watu wazima waliosailiwa - 40% waliwachukulia wageni Watanzania kuwa si waaminifu, na idadi karibu sawa na hiyo walisema hivyo hivyo kwa vijana wa kiume. Zaidi ya nusu, 60% waliwachukulia wageni wasio Watanzania kuwa si waaminifu.

Jedwali 14.2 Makundi Yanayoaminika katika Jamii

Makundi Yanayoaminika Sana	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %
Wanafamilia	60	65	68	66
Viongozi wa dini	37	39	48	43
Ndugu wa ukoo	36	37	41	39
Walimu	20	24	33	28
Watu wa kabila moja	16	23	29	25
Wazee wa kike	21	24	32	27
Wazee wa kiume	18	22	30	26
Mwenyekiti wa kijiji / kata	12	24	28	23
Madaktari na wauguzi	17	21	27	23
Viongozi wa serikali za mitaa	12	22	25	21
Wanasiasa	7	15	18	14
Wafanyabiashara	7	12	15	12
Viongozi wa asasi zisizo za kiserikali	6	11	15	12
Polisi	8	12	14	12
Wageni Watanzania	6	8	13	10
Vijana wa kike	5	9	13	10
Vijana wa kiume	4	8	11	9
Wageni wasio Watanzania	3	8	13	5

14.2 Uhalifu na Ulevi

Tahadhari inayochukuliwa na watu katika kuwaamini wenzao inajionyesha kwenye maoni yanayohusu usalama wa watu binafsi na vilevile kwenye maoni yao kuhusu kiwango cha uhalifu, vurugu na matatizo mengine ya kijamii. Kwa ujumla, watu wana wasiwasi kuhusu kuwepo kwa uhalifu, vurugu na kutokuwepo kwa usalama, lakini mara nyingi kuna tofauti ya maoni kuhusu kiwango ambacho hali ni mbaya na iwapo hali inaimarika au inazidi kuwa mbaya. Utafiti huu ulichunguza maoni ya wananchi kuhusu athari na mwelekeo wa matatizo haya na matatizo mengine ya kijamii (Jedwali 14.3).

Kwa ujumla, ulevi (kwa kuuhusisha na uhalifu) ulichukuliwa kuwa tatizo kubwa na 63% ya watu wazima wote waliosailiwa, huku mtazamo huo ukionekana kuenea zaidi miongoni mwa wakazi wa vijijini. Kwa wastani, athari za ulevi zinadhaniwa kuwa zinazidi kuongezeka, huku athari ya matatizo mengine ya kijamii - kama vile migogoro ya mirathi na umiliki wa ardhi, matumizi ya mihadarati, tuhuma za uchawi na vurugu majumbani - zinachukuliwa kuwa zinapungua, mara nyingi kwa kiwango kikubwa. Hata hivyo, zaidi ya nusu ya washiriki wanauchukulia wizi wa mali za watu kuwa tatizo kubwa, huku washiriki wengi zaidi wa jijini Dar es Salaam wakilitaja tatizo hili. Matumizi ya mihadarati na kujichukulia sheria mkononi pia yanachukuliwa kuwa matatizo makubwa jijini Dar es Salaam kuliko sehemu nyingine.

Mbali ya ulevi na wizi, watu wachache tu waliosailiwa ndio waliochukulia aina nyingine za vurugu na hali ya kutokuwepo kwa usalama kuwa nayo ni matatizo makubwa. Ingawa haichukuliwi kuwa matatizo makubwa, migogoro ya umiliki wa ardhi, urithi (bila shaka wa mashamba pia), uchawi na vurugu majumbani inaonekana kuenea zaidi vijijini kuliko mijini. Kisanduku Namba 9 kinaonyesha baadhi ya maoni ya watu kuhusu suala la ulevi.

Jedwali 14.3 Maoni kuhusu Uhalifu, Vurugu na Kukosekana kwa Usalama

Matatizo Makuu ya Uhalifu na Vurugu katika Jamii	Dar es Salaam %	Miji Mingine %	Maeneo ya Vijijini %	Kote %	Tatizo Linazidi %	Tatizo Linapungua %
Ulevi	54	59	64	63	33	24
Wizi wa mali	56	49	50	52	25	43
Migogoro ya kumiliki ardhi	20	33	47	37	18	28
Tuhuma za uchawi	23	33	44	36	18	25
Migogoro ya matumizi ya ardhi	18	28	43	34	18	26
Matumizi ya mihadarati	43	31	28	33	19	22
Vurugu majumbani	24	27	32	29	11	36
Migogoro ya mirathi	15	23	32	25	13	26
Kujichukulia sheria mkononi	36	18	15	21	12	31
Udhalilishaji wa watoto	18	17	21	20	9	31
Ubakaji	17	14	17	16	9	29
Mauaji ya watuhumiwa wa uchawi	6	7	12	10	5	21

SANDUKU 9: HALI YA ULEVI NCHINI TANZANIA

“Ulevi upo. Wengi hufanya ulevi kama njia ya kujiliwaza kutokana na umasikini.”

- Kikundi Maalumu cha Wanawake

“Ulevi ni tatizo kubwa hata kwetu wanawake. Sasa kama baba na mama wote mnalewa, unafikiri kuna maelewano tena hapo?”

- Kikundi Maalumu cha Wanawake

“Ulevi ni tatizo kubwa sana. Tunavumilia, tunashindwa; lakini, hata wanawake walevi wapo.”

- Kikundi Maalumu cha Wanawake

“Ulevi ni tatizo kubwa. Kila mtu baada ya kazi utamkuta na chupa ya pombe hadi saa nane za usiku, wengine wanaanza asubuhi.”

- Kikundi Maalumu cha Wanaume

“Ulevi hapa kwa ujumla ni tatizo ambalo hupelekea matatizo mengi kama mifarakano na maambukizi ya Virusi Vya Ukimwi.”

- Kikundi Maalumu cha Wanaume

“Ulevi upo lakini siyo tatizo. Hapa watu wako busy na shughuli za kuingiza vipato.”

- Kikundi Maalumu cha Wanaume

Washiriki waliombwa kutoa maoni yao kuhusu suala la watu kujichukulia sheria mkononi. Karibu mbili ya tano ya washiriki, 38%, walikuwa wamepata kusikia kuwepo kwa matukio ya watu kujichukulia sheria mkononi kwenye wilaya zao katika kipindi cha mwaka mmoja uliopita, na nusu ya waliosailiwa Dar es Salaam, lakini karibu robo tatu ya wasailiwa wote, 71% walisema hakuna sababu inayoweza kuhalalisha mauaji ya watu wanaotuhumiwa kwa wizi; huku wale waliosema hivyo jijini Dar es Salaam walikuwa 61%.

Wakati Watanzania wanaonyesha kwa kiwango kikubwa kutowaamini watu wasiokuwa ndugu zao wa karibu, kwa ujumla maoni yao yanaonyesha kuwa wana matumaini makubwa sana na mwelekeo ambao umekuwepo kwa siku za karibuni wa kupungua kwa maradhi na matatizo ya kijamii, isipokuwa tatizo la ulevi, ambalo linatajwa kuwa linaongezeka na kuzidi kuenea, hususan vijijini.

14.3 Mshikamano na Ushirikiano katika Jamii

Taarifa zilitafutwa pia kuhusu mshikamano na ushirikiano wa jamii katika kufanya shughuli mbalimbali za kijamii - Jedwali 14.4. Washiriki wengi zaidi waliona kuwa jamii imepunguza badala ya kuongeza utoaji wa matunzo kwa watu maskini, wagonjwa na wazee, kuwalinda watoto dhidi ya ukatili na udhalilishaji na juhudi za kuwafunza watoto tabia nzuri. Ushirikiano wa wanajamii katika kukarabati barabara na madaraja, na tabia ya kushirikiana kuandaa mashamba kwa ajili ya kilimo na kuvuna mazao inaonekana kupungua pia. Kwa ujumla, kulikuwa na tofauti ndogondogo tu za maoni kati ya wakazi wa mijini na wale wa vijijini. Hata hivyo, karibu nusu ya washiriki wa vijijini waliona kuwa utunzaji wa misitu unaofanywa na jamii ulikuwa unaongezeka, idadi ambayo ni maradufu ya wale wanaoona kushuka kwa hali hiyo.

Jedwali 14.4 Mwelekeo wa Mshikamano na Ushirikiano katika Jamii

Mshikamano na Ushirikiano katika Jamii	Dar es Salaam %		Miji Mingine %		Maeneo ya Vijijini %		Kote %	
	↑	↓	↑	↓	↑	↓	↑	↓
Kusaidia maskini, wagonjwa, wazee	21	44	19	55	21	56	20	52
Kuwafunza watoto tabia nzuri	26	42	29	45	30	43	29	43
Kuwalinda watoto dhidi ya ukatili / udhalilishaji	26	32	28	38	32	33	29	34
Kushirikiana kuandaa mashamba na kuvuna	-	-	12	42	24	46	16	34
Kukarabati barabara na madaraja ya eneo husika	26	24	25	34	26	37	26	33
Kulinda misitu isikatwe ovyo	-	-	30	25	48	24	34	19

Ufunguo: ↑ = Kuongezeka ↓ = Kupungua